

би већ у својим тридесетим годинама тврдио да државно-правни поредак има превасходно *друшћивену* улогу, а да је класна улога *одсутна* од праве суштине овог поретка.

Ваља, међутим, рећи да обе неистоветности у животним путевима наших старијих професора нису само изазване несагласјем у поимању и увиђању суштине државе и права, него су пре свега последица разлике у њиховим карактерима. Пишући своје расправе, професор Врачар није држао у руци перо које се повија и продаје, а за своја уверења јемчио је својим поштењем, својим здрављем и, изнад свега, својим карактером.

Данило Н. Баста

РЕЧ-ДВЕ О ДРУГОМ ИЗДАЊУ ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ ПРОФ. ДР СТЕВАНА К. ВРАЧАРА

Није честа појава да докторске тезе, ако и буду објављене доживе друго издање. А када се то догоди, посреди је, засигурно, докторски рад који је с временом потврдио своју зрелост и вредност, побудио занимање шире читалачке публике и наишао на знатан одјек у науци. Нема никакве сумње да је управо то случај са докторском дисертацијом проф. др Стевана К. Врачара. Одбрањена године 1960, она се пет година доцније (1965) појавила у свом првом издању, да би, ево, после више од три деценије и по други пут угледала светлост дана.

Постоји, међутим, једна важна разлика између првог и другог њеног издања. Она се односи на сам текст, који је аутор ту и тамо лекторски побољшао, из њега уклонио неке омашке, па и један свој кључни појам, у првом издању коришћен као „државноправни поредак“, овога пута преиначио у синтагму „државно-правни поредак“. (О тој цртици и њеној семантици могло би се говорити нашироко и надугачко.) Та се разлика пре свега односи на чињеницу да је аутор у друго издање своје тезе уврстио и три расправе које је с разлогом окарактерисао као комплементарне с тезом и од којих се једна, под насловом „Прилог проблематици суштине државно-правног поретка“, овде се објављује први пут уопште. Како су те расправе настале у време рада на тези или непосредно после тога, као њено припремање или као искушавање неких њених суштинских поставки, сасвим је извесно да њихово објављивање заједно и истовремено са тезом пресудно доприноси да се и сама теза контекстуално боље разуме и потпуније схвати. Стога такву ауторову одлуку ваља подржати и поздравити.

Као аутор, проф. Врачар је човек једне основне мисли. То је мисао о државно-правном поретку као јединственој творевини која настаје и која се уобличава захваљујући неразлучној повезаности и узајамном преузимању државе и права. На први поглед, та је мисао нешто крајње једноставно и разумљиво само по себи. Па ипак, тој је мисли проф. Врачар умео да да такву форму и такву садржину, а уз то и изразит ауторски печат, да ју је претворио не само у руководну него и у средишњу, свеодређујућу мисао читавог једног правнотеоријског становишта. Под његовим пером, уз те мисли-импулса, из те мисли-корена, разгранало се особен и свеобухватан поглед на свет државе и права и на човеково бивствовање у том свету. Први пут обелодањеној и умногом развијеној управо у докторској тези, тој мисли је проф. Врачар остао веран и у свим својим потоњим радовима, али не на начин неодступне догматске привржености, него на начин духовне и научничке доследности, Или, да кажемо и овако: заточник своје основне мисли о државно-правном поретку, проф. Врачар никад није био и њен заточеник.

Ко год се бавио теоријом државе и права, зна да је проблем њихове функције један од најзначајнијих и најтежих. У њему се сустичу и у њему се преламају сви остали проблеми те базичне дисциплине. Можда се с њим раме уз раме може ставити само још питање о пореклу државе и права. Зато није претерано ако се каже да проблематика функције државно-правног поретка – да сада већ преузмемо ауторову терминологију – претпоставља научничку одважност, широко и темељито знање о држави и праву као основним феноменима човекове социјалне егзистенције, способност да се мисаоно и сазнајно продире до самог језгра, до саме суштине државе и права. Све су те одлике биле својствене проф. Врачару када је, у оно време као млад научни радник, приступио раду на свом научном првенцу. И не само то: све су оне посведочене, докуметоване и опредмећене у самој тези. Због тога је докторска теза проф. Врачара најприснији и најаутентичнији израз његовог научничког (али и људског) хабитуса.

Политичке и идеолошке околности у којима је ова теза писана, као и ондашње стање наше Теорије државе и права, па и наших друштвених наука уопште, нису аутору ишле наруку. Штавише, пре би се и тачније могло рећи да су му одмагале, да су га спутавале и представљале крупну препреку коју је, не без ризика, требало, ако не прескочити, а оно, с неопходним „лукавством ума“, елегантно заобићи или спретно неутралисати. Јер, теза проф. Врачара, схваћена и као писани рад и као духовно-научни став, дакле као *џеза* у правом смислу речи, значила је изазовно сучељавање са канонизованим догмама (отуда и недодирљивим) дијалектичког и историјског материјализма, у првом реду са оном која је у држави и праву видела искључиво и једино класне творевине,

оруђа класне владавине, схватајући тако и њихову функцију. Тиме што је у истраживање проблема функције државно-правног поретка пресудан нагласак ставио на процес политичког конституисања глобалног друштва, уневши тако једну методолошку и епистемолошку новину с далекосежним значајем и немалим последицама, проф. Врачар је, *volens-nolens*, изнутра нарушио поменуту догму, мада се у први мах чинило да ју је само модификовао и ограничио.

Посматрано из данашње перспективе и са одстојања које омогућује трезвен суд, то је био судбоносни корак у правцу догматизације наше Теорије државе и права, корак ка њеном ослобађању од идеолошких стега и диктата, корак ка њеном враћању у оквиру и на ранг науке. Колико је писцу ових редова познато, докторска теза проф. Врачара је први озбиљан рад у нашој послератној Теорији државе и права који је значио пробој и искорак из идеолошке диктатуре над том фундаменталном науком. Ако је, пак, сенка те диктатуре местимице видљива и у њему, то не говори ништа против његове трајне вредности у нашој државно-правној науци и за ову науку. То само говори да никоме и нигде није пошло за руком да у потпуности изиђе изван теоријског склопа свога времена.

Све што је речено пружа довољно разлога за чврсто уверење да је објављивање другог издања докторске тезе проф. Врачара вишеструко оправдано, Узме ли се у обзир да је он, ту скоро у облику књига објавио своје радове из методологије права и Филозофије права, појава његове докторске тезе доприноси заокруживању једног препознатљивог научног опуса и истог таквог научног лика.

Драган М. Митровић

Даме и господо,
поштоване колегинице и колеге!

Велика је част и задовољство говорити о књизи свог уваженог професора и ментора у овако важној прилици каква је управо ова. То је по свему и ретка прилика, јер ретко бива да се о некој књизи говори као да је сада угледала светлост дана иако је рад на њој започет још 1955. године, да би као докторски рад била одбрањена 1960, а допуњена и објављена 1965. Ово је друго, новелирано издање из прошле, 1996. године, и све протекло време, које се мери деценијама, књига је остала савремена, занимљива и провокативна, као што је то била и на самом почетку. Реч је, дакле, о изузетној књизи, на неки начин судбински испреплетеној са животом и целокупним научним радом свог исто таквог творца, професора Стевана К. Врачара.

I

Предавања професора Врачара слушао сам као студент прве године права 1973. године, када сам се први пут и упознао са његови интегралним схватањем државе и права. То је нажалост била последња школска година у којој је професор Врачар држао предавања из Увода у право. На сву срећу, то није била и задња школска година у којој је професор Врачар држао своја предавања.

Следећи наш сусрет збио се пет година касније, тачније 17. маја 1978, када сам као студент прве године на последипломским студијама и као новоизабрани најмлађи асистент за предмет Увод у право, имао част и задовољство да се и лично упознам са професором Врачаром. Том приликом смо разговарали и о књизи о којој и сада желим да говорим, јер књига *Социјална садржина функције државно-правног њорейка*, од свог настанка, представља код нас готово незаобилазно штиво сваког иоле озбиљног научног рада посвећеног држави и праву, чак и када се то чини необичним поводом и на неконвенционалан начин – математичким моделовањем и састављањем фракталних слика – што је прошле, 1996. године учињено у знак посебног признања и уважавања научног рада и доприноса њеног ствараоца професора др Стевана Врачара.

II

Поштоване колегинице и колеге, ако постоје књиге које обележавају читав научни и животни век својих стваралаца, свакако да у такве треба убројити и књигу професора Врачара *Социјална садржина функције државно-правног њорейка*. То је по свему књига темељац и стожер читавог богатог научног опуса професора Врачара. У њој је писац смело започео тежак научни подухват, који је успешно и завршио стварањем свог оригиналног схватања државе и права. Тај успех је у ствари толики да реченом у књизи ни данас нема шта се дода, измени или одузме. Она је таква каква јесте од самог свог почетка до данас, скоро четири деценије касније.

Књига професора Врачара обухвата изузетно сложу про-блематику државе и права, оличену у државно-правном поретку као њиховом јединству – проблематику која је и данас подједнако актуелна и подстицајна. Она је резултат пишчевог вишегодишњег истрајног рада, током кога су расветљене бројне недоумице и противуречности којима теорија државе и права обилује као ретко која друга дисциплина. Тај рад је, исто тако, обележен особитом систематичношћу и доследношћу, уместо научне опортуности, што на несумњив начин потврђује пишчев избор и став да је *наука њодручје врхунске одговорности*.

Теорија професора Врачара, коју препознајемо у синтетичком облику као државно-правни интегрализам, одише тежњом да се пође од стварности (без мисаоне пројекције далеке прошлости или пројекције идеала комунистичке будућности) и да се у том простору сучели стварност са добијеним научним резултатима. Стога је и развијање сасвим оригиналне концепције потпуно разумљиво тек кад имамо у виду да је обрађена проблематика била и остала на неки начин *иојришиће* нашег свеколиког друштвеног живота, и да је то и данас у подједнакој мери. Упркос тој свеколикој променљивости, концепција професора Врачара је показала своју пуну животност, стабилност и трајност, јер није доживела судбину идеолошких ефемерид.

III

Задатак да на нов и систематски начин изложи властити поглед, одредио је методски приступ и облик излагања професора Врачара, а све то заједно довело је до стварања концепције која је постављена, следимо ли пишчеве речи *иаакорећи у сојстивеном координатном систему сазнања о испраживаним елементима стварности* у чему се и налази прави смисао свих пишчевих напора.

Поменимо и овом приликом само неке карактеристичне поставке и идеје које су постале незаобилазно и готово опште место за свако истраживање у нашој правној науци.

Ту пре свега спада пишчева почетна поставка да свака заједница не постоји као посебна реалност, због чега се стварају различити системи друштвених појава који сачињавају стварни социјални амбијент. То је случај и са државом и правом, чији је амбијент одређена заједница људи на одређеном степену историјског развоја коју писац назива *глобално друштво*. Глобално друштво је основна, најважнија, потпуна, самодовољна и најсложенија заједница огромних размера која представља *основну деону јединицу човечанства на одређеном степену цивилизације*. Та заједница се уобличава и развија дејством *објективних и субјективних чинилаца*.

Таква, *најзначајнија* заједница, какву заједницу чини глобално друштво, с друге стране, представља полазиште за пишчево одређивање друге, исто тако важне политиколошке поставке о постојању специфичног процеса у сваком глобалном друштву, који писац назива *процесом политичког конституисања друштва*, захваљујући чему се обезбеђује, следимо ли пишчеву идеју водиљу, неопходна мера целovitости и јединства саставних делова. Посебно су значајни процеси економског, политичког и идејног конституисања, без којих нема адекватне организације, нити адекватног

нормативног поретка. Њихово јединство, пак, сачињава и представља основну организационо-нормативну творевину, тј. државно-правни поредак.

Сходно наведеним поставкама, држава је средство политичког конституисања друштва, а право облик тог конституисања, јер свако глобално друштво држава своје јединство и целовитост на тај начин што у свом оквиру ствара државу и право помоћу којих се организује и регулише основни друштвени процес.

Држава је, сажмемо ли пишчеве главне поставке, основна или примарна друштвена организација, различита од друштва, која се састоји из комплекса специфичних делатности које обавља издиференцирана група људи (персонализовање државе), и то на такав начин што су сви њени делови иако међусобно повезани да сачињавају највише могуће јединство. Због те своје структуралне изграђености, држава идува изглед једног стварног социјалног механизма, тј. најзначајнију, најмоћнију и најсложенију организацију, чији се делови повезују сходно начелима хијерархијског размештаја државних органа, повезивања централних са периферним органима и координације делатности државних органа.

Држава као механизам располаже јавном влашћу која се карактерише и представља својом сувереношћу, јер држава располаже монополном принуде, који се подједнако простире и у сфери њеног територијалног, и у сфери персоналног, и у сфери реалног постојања.

Све то државу приказује као најзначајнији елемент политичке надградње друштва. Али, свака организација, па и држава, мора да има и одговарајући нормативни поредак. Зато свака држава као основна друштвена заједница, као средство политичког конституисања, уз друге сличне друштвене заједнице, располаже специфичним нормативним поретком који представља форму политичког конституисања. Тај посебан поредак јесте право.

Право, као облик политичког конституисања друштва, представља посебну творевину, органски повезану са државом, иако располаже својом релативно самосталном егзистенцијом. Право није само нека чисто логичка категорија. Право је, према професору Врачару, основни или примарни социјални и нормативни поредак, и као такво, у основи, јединство међусобно условљеног нормативног и релационог елемената у регулисању одређених друштвених процеса. Оно, као уобличена целина, изражава се и почива на начелима хијерархијског конституисања елемената правног поретка, хармонизовања елемената правног поретка и системске целовитости. Они има исти политички карактер као и држава, јер се друштво конституише на најочигледнији начин кроз право и преко права.

С друге стране, оцењујући једнодимензионалним приступ према коме се право најчешће своди на скуп норми које држава санкционише, професор Врачар се залаже за такав методски приступ према коме право треба да се одреди на синтетичко-реалистички начин, јер, у противном, ван права остају многи други његови елементи какви су правни акти, правни субјекти, правни односи, правни објекти, итд. Главни разлог за овакво третирање права професор Врачар налази у очигледној чињеници да целокупан државно-правни поредак представља један изванредно сложен систем.

И држава и право чине нераздвајно јединство, тј. државно-правни поредак са јединственом функцијом. Та повезаност изражава посебно важну страну стварне егзистенције државе и права. Штавише, само преко садржине функције државно-правног поретка, анализом, могу да се открију њихово место и улога унутар глобалног друштва.

Са таквим схватањем државе и права, наравно, можемо да се сложимо или да се не сложимо, али не можемо ни да их занемаримо, нити да их заобиђемо. Можда је писац том приликом могао подробније да обради право, управо имајући у виду јединство државе и права. Али, ако то и није сасвим учинио, поставио је чврсте темеље оригиналном схватању права, што је у својим каснијим радовима подробно и развио и објаснио.

IV

То су само неке тек штуро наговештене поставке и идеје које носе целу књигу професора Врачара и које су, рекао бих, трајно записане у свим другим његовим бројним радовима.

Из тих поставки, такође, проистичу и многе друге пишчеве парцијалне поставке, које он и у овој, својој главној књизи, као и у другим каснијим сличним радовима, успешно повезује и пласира. Писац, наиме, покреће и расправља и мноштво других, ништа мање интересантних питања, при чему показује завидну истанчаност мисли и много критичког смисла, какав је случај са његовим критичким освртима на карактеристичне правне правце, школе и гледишта. Ипак, његова је главна преокупација да разјасни и да на оригиналан и систематски начин изложи све оне велике државно-правне проблеме у којима се непосредно сучељавају сви истински напори ове цивилизације. То је потпуно у складу са тежњом радозналих духова да прошире област људског сазнања. Због тога ово дело има своју садржинску одређеност, развијеност и доследност, што свог творца приказује првенствено као државно-правног филозофа и теоретичара.

То никако није случајно. Изграђен поглед, уобличен као систем, представља полазиште за излагање многих других пишчевих парцијалних поставки. Изложени систем је, уз то, добро фундиран и кохерентан, како у целини тако и у својим деловима, без фрагментарности, искиданости, противуречности и излажења из смисла целине. Зато у књизи ништа није речено случајно, произвољно, нити изоловано од тог главног смисла, садржаја и задатка.

Томе су примерени композиција књиге, језик и стил, који су уздржани, одмерени, поуздани и корисни. Они откривају и воде, од почетка до краја. Иза њих, јасно је, стоји научник и правни писац велике ерудиције и врсне упућености у суштину проблема о коме пише или говори.

Да је врхунска одговорност истинит научни пут којим се професор Врачар одавно запутио, потврђују и најновија сазнања методолошког карактера, према којима су све дефиниције конвенционалне, а теорије корисне и вредне већ према томе колико могу да издрже најстроже тестове. Те тестове скоро четири деценије успешно издржава теорија професора Врачара, коју лако препознајемо као државно-правни интегрализам.

Књига *Социјална садржина функције државно-правног порејка*, речју, представља узоран пример добро сазидане зграде која и данас изгледа као и на самом почетку. Због тога њено друго издање, са три комплементарне расправе, представља посебно драгоцен прилог нашој правној науци, који свог творца сврстава у ред оних малобројних научника без којих наша правна мисао не може ваљано да се прати и разуме.

Радмила Васић

ПОСТОЈАНОСТ ЈЕДНЕ ЗАМИСЛИ

Књига *Социјална садржина функције државно-правног порејка* – *Размајтрање о улози државе и права у процесу политичког конституишућања друштва* трећа је у низу објављених књига проф. Врачара у протекле три календарске године. Уз претходне две – *Преиспитивање правне методологије: Наговештаји државно-правног интегрализма и Структуралности филозофије права* – овом се књигом постиже тематска заокруженост оног што припада самом бићу теоријскоправног и филозофскоправног дискурса. Више од свега, ова чињеница говори сама за себе.

Основни текст у овом издању прате три, како сам аутор каже, комплементарне расправе и предговор. Њихова функција лако се уочава јер представља израз научног сензибилитета ауторовог: